

Mi dzynarodowa konferencja
()
– *Military Campaigns, Weaponry And Military Equipment (Antiquity And Middle Ages)*,
Warna (Bułgaria), 14-16.05.2009

Po dziewięciu letniej przerwie (por. [red.] 2002) Regionalne Muzeum Historii w Warnie zorganizowało drugą międzynarodową konferencję poświęconą szeroko pojętej historii wojskowości.

(). Dwudniowa, bogata w źródłowo tematycznie referaty konferencja zgromadziła kilkudziesięciu uczestników z Bułgarii, Rumunii, Grecji, Ukrainy, Włoch, Węgier, Niemiec, Francji i Polski. Obrady zainaugurowano w salach Muzeum w Warnie, a następnie przeniesiono je do położonego malowniczo, niemal nad samym Morzem Czarnym, hotelu „Wielka Helena”. W trakcie sesji, z 52 zaplanowanych w programie referatów, wygłoszonych zostało w sumie 46. Referaty ogłoszono w językach: bułgarskim, angielskim, rosyjskim, francuskim i niemieckim. Niestety, taki program spowodował ogólne zmniejszenie uczestników konferencji, co niekorzystnie wpłynęło zwłaszcza na dyskusje.

Pierwszą część konferencji, podzieloną na dwie sesje, zdominowała tematyka dotycząca wojskowości starożytnej. Został przedstawiony szeroki wachlarz problemów – od scytyjskich sztyletów, po znaleziska rzymskiego pancerza *lorica squamata*. Nie zabrakło jednak tematów średniowiecznych, które ze względu na chronologiczny układ programu konferencji, dotyczyły głównie problematyki awarskiej, bizantyjskiej i innych pokrewnych. D. Yankov ze Starog Zagory, w referacie (V) na podstawie pochówku gockiego (?) wojownika złożonego do grobu w hełmie lamelkowym i z grotem włóczni, omówił uzbrojenie VI-wiecznych federatów Cesarstwa Bizantyjskiego. G. Kardaras z Aten wygłosił referat (*Byzantium and the Avars: questions of mutual influences on the military equipment and the tactics, 6th-7th c. A.D.*), w którym podkreślił, i pomimo Cesarstwem Bizantyjskim i Awarami, już od początków wzajemnych kontaktów, dochodziło do zapożyczenia pewnych elementów taktyki wojennej i uzbrojenia, m.in. strzemię i idej ciężkiej jazdy. Awarski broń zaczęły w VII-VIII w. omówił szczegółowo, w przesunięciu na drugą część referacie (*Warfare in the Avar Period in Carpathian basin. A View from the Close-combat Weapons*), G. Csiky z Budapesztu.

Analizując uzbrojenie odkryte w ponad 500 grobach, autor stwierdził, i pojawia się tutaj wielka różnorodność form i typów, zwłaszcza w rodzaju broni białej, przy czym można wysnuć generalną konkluzję, i formy jednosieczne zastąpiły pierwotnie występujące formy obusieczne. Kolejne referaty dotyczyły: roli relikwii w średniowiecznych i wczesnośredniowiecznych kampaniach wojsk bizantyjskich (. . . , Sofia –

a . . .) oraz wyprawy Konstantyna IV przeciwko Bułgarom Asparucha w 680 r. (. . . , Szumen – IV 680 . . .

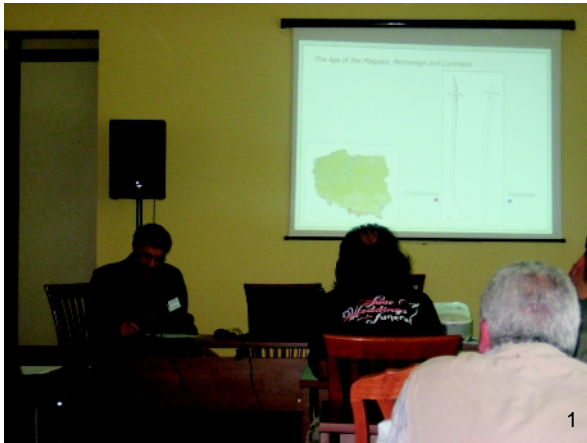
). Innego kręgu kulturowego dotyczył artykuł Z.-K. Pintera z Sibiu omawiający znaleziska: miecza o damascenizowanej głowni ze znakiem swastyki, grotu włóczni ze skrzydełkami i kolejnego grotu o miobocznej tulejce, pochodzących z lokalnych odkryć w południowej Transylwanii (Rumunia), a pierwotnie będących zapewne jednym znaleziskiem grobowym o konotacjach karolińskich (*Carolingian weapons discovered in the Nord of the Danube*).

Ten niezwykle interesujący dzień zakończyło otwarcie wystawy archeologicznej o analogicznym tytule, prezentującej wysokiej klasy militaria, pochodzące z badań i przypadkowych odkryć na terenie Bułgarii, z których wiele omówionych zostało przez uczestników w trakcie obrad.

Drugą część konferencji był jeszcze bardziej rozbudowany i podzielony na cztery sesje. Dwie pierwsze koncentrowały się na tematach wczesnośredniowiecznych, natomiast kolejne zostały zdominowane przez tematykę późnośredniowieczną i wczesnonowoczesną.

Referaty poświęcone były przede wszystkim problemom szczegółowym, głównie omówieniu konkretnych kategorii zabytków na podstawie ikonografii i oryginalnych znalezisk: broni białej (A. Babuin [Ateny] – *Byzantine swords of the Paleogeanean era through the artistic and literary sources*; . . . , [Burgas] – (sax)

; . . . , . . . [Szumen] – . . . ; . . . , . . . [Szumen, Dobricz] –

Ryc. 1. Międzynarodowa konferencja bronioznawcza w Warnie: 1 – obrady w hotelu „St. Helen” – wykład prof. Witolda Witosławskiego; 2 – uczestnicy konferencji przed wejściem do Muzeum Wojskowego Władysława Warnieczyka; 3 – zwiedzanie ekspozycji w Muzeum Wojskowym; 4 – fragment ekspozycji (1, 3-4 – fot. P. N. Kotowicz; 2 – R. D'Amato).

Fig. 1. International hoplologist conference: 1 – session in “St. Helen” hotel – prof. Witold Witosławski lecture; 2 – conference participants in front of Ladislav Varnenski Military Museum; 3 – visiting Military Museum exhibition; 4 – part of the exhibition (1, 3-4 – photo by P. N. Kotowicz; 2 – photo by R. D'Amato).

ot ;
[Sofia] – ;
wej ([Dalgopol] –), broni obucho-
([Blagoevrad] –), broni strzelczej
) i uzbrojenia ochronnego ([Veliko Tarnovo] –
) . W ród nich
szczególn uwagę zwrócił referat V. Jotova z Warny
(
V .) dotyczący bogato zdobionego wczesno-
nowożytnego grotu włóczni wyposażonego w napis
ZEROTINA, a wiązany przez autora z morawskim
rodem Žerotin. Niestety, tylko jeden referat po wi-
cony został problemom technologicznym wytwarzania
uzbrojenia – w tym przypadku strzemion (,
[] –
) . Dwa nie-
zwykle interesujące odczyty po wieczorne były wczesno-

redniowiecznym pochówkom z broni na terenie
Rumunii, wiązany głównie z oddziaływaniami staro-
madziarskimi (G. Matei, R. Coman [Słobozia] – *The
weapons found in the early medieval biritual necropolis
(VIII-XI centuries) from Platone ti, Ialomi a County,
România*; I. M. Tiplic [Sibiu] – *Military equipmet from
Transylvania discovered in burials – 8th-10th c.*).

Druga, duża grupa tematów dotyczyła także zagad-
nienie związane z podbojami, najazdami i kam-
paniami wojennymi. Wśród nich przeważały referaty
poruszające problematykę lokalną, bałkańską ([Karnobat] –
811 .; []
– 1053

Y. Yotov [Dobricz] –
*John Kynamos. Historia, 5. The Conversation of the
emperor with the Boatman or where did the Kumans
passed the Danube in 1148*; [Silistra] –
;

[Warna] –
1444 .).

Ze szczególnym zainteresowaniem przyjął to wystąpienie V. Jotova, J. Jotova, B. Toteva (Warna, Dobricz) – *The Varyangen Detachment and the Defeat of Alexios I Komnenos near Drastar in 1087*, w którym – do kontrowersyjnie – powiżano szereg odkrytych przez poszukiwaczy skarbów na południe od Silistry zabytków (m.in. grot włóczni typu M i miecz typu K według J. Petersena, bogato zdobione czekany, brzoźwe umbo, brzoźwa tabliczka z wyobrażeniem dwóch wojowników) z wypraw bułgarsk cesarza Aleksego I Komnena w 1087 r. Z referatem tym tematycznie powiżane te było jedno z kolejnych wystąpień, w którym omówiono miecz typu Manheim i topór typu Laptau ze zbiorów Muzeum w Sliwen ([Sliwen] –).

Nieliczne wystąpienia dotyczyły innych części Europy (V. Serdon-Provost [Nancy] – *Le combatant à l'épreuve. Protection et traitement des blessures par armes de trait lors des campagnes militaires au Moyen Âge, une confrontation des sources*; N. Alekseenko, S. Dyachkov [Sewastopol, Charków] – *rebuchet in the defense system of the Genoese fortress of Cembalo (14th-15th century)*; E. Synkellou [Corfu] – *The dynamics of a regional medieval army: the case of the army of Charles I Tocco, the napolitan sovereign of Epirus in the 15th century*). Wśród nich znalazły się również referaty wygłoszone przez polskich badaczy. W. Witostłowski z Łodzi (*Ancient and Mediaeval nomadic weaponry of the Great Steppe from territory of Poland*) na podstawie znalezisk militariów omówił obecność koczowniców na terenie Polski, począwszy od Kimmerów, a skończywszy na XIII-wiecznych najazdach tatarskich. Autor podkreślił, iż obecność ta była jedynie epizodyczna i przejawia się głównie w znaleziskach charakterystycznych zabytków na trasach przemarszów nomadów. Referat P. Kotowicza z Sanoku (*The Campaigns of Geza II towards Przemyśl and Sanok in the Middle of 12th century. Military Routs and Weaponry of Both Participants in the Conflict: Galicia Russia and Hungary*) dotyczył dwóch wypraw króla węgierskiego Gezy II w l. 1150 i 1152 na południowo-zachodnie kresy Rusi Halickiej, zakończone spektakularnymi sukcesami króla. Autor omówił przyczyny i przebieg konfliktu w węgiersko-halickiego oraz uzbrojenie oponentów. Z kolei P. Strzyżowski z Łodzi (*The war of Władysław Jagiełło with Duke Władysław Opolczyk (1391-1396): military campaign and weaponry*) przedstawił okoliczności mającego miejsce w l. 1391-1396 konfliktu między dwoma Władysławami: Jagiełłą i Opolczykiem, skupiając się na broni palnej użytej w trakcie oblężenia przez wojska królewskie Bolesława. Analiza rozmiarów i ciężaru użytych kul kamiennych wskazuje, iż artylerzyści wojsk królewskich

dysponowali działami nie odbiegającymi od znanych z terenu Europy Zachodniej. Ostatnim, polskim akcentem był referat wygłoszony przez A. Michalaka (*Weapon and horse-riding equipment from siege of Międzyrzecz in 1474*). Dotyczył on konfliktu między królem polskim, Kazimierzem Jagiełłą, a węgierskim – Maciejem Korwinem, w trakcie którego doszło do oblężenia Międzyrzecza. Książę tałszy, sprzymierzeni z Węgrami, w 1474 r. opanowali miasto, a zamek zdobyli dopiero w wyniku zdrady. Wśród militariów zgromadzonych w Muzeum w Międzyrzeczu autor wyróżnił kilkanaście zabytków, których datowanie, określone na 2. połowę XV w., pozwala na dość ostro naciągnięcie ze wspomnianymi wydarzeniami.

Oddzielne miejsce zajęły wystąpienia poświęcone współczesnym eksperymentom z wykorzystaniem replik dawnej broni. Warto nadmienić, że o ile referat V. Ovtcharova i A. Bichlera z Magdeburga (*Testing Reconstructed Mediaeval Composite Crossbows*) można uznać za udaną próbę przybliżenia działania renesansowych kusz, o tyle zamykający konferencję wykład M. Petrova (Sliwen) o współczesnych próbach rekonstrukcji wczesno renesansowych szabl () należy ocenić bardzo nisko, gdy autorzy skupili się właściwie tylko na oddaniu wizualnych aspektów broni, pomijając zupełnie rzecz podstawową – technologię wytwarzania.

Trzeci dzień konferencji przeznaczony został na wycieczkę uczestników do położonego na obrzeżach Warny Muzeum Wojskowego „Władysław Warneńczyk”, zlokalizowanego w domniemanym miejscu bitwy z 10 listopada 1444 r. Muzeum, oprócz kopii wawelskiego nagrobka króla, prezentuje interesującą kolekcję uzbrojenia późno renesansowego i wczesnonowoczesnego, wzbogaconą różnej klasy replikami uzbrojenia zaczepnego i ochronnego, wśród którego poczesne miejsce zajmuje kopia, niezbyt udana, polskiego miecza koronacyjnego – Szczerbca.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż kolejna bułgarska konferencja bronioznawcza była dla nas sukcesem organizatorów, zarówno od strony merytorycznej, jak i towarzyskiej. Dla nas z Polski była to niepowtarzalna szansa na zapoznanie się z niezwykle interesującymi, a dotychczas mało docenianymi i właściwie nieznanymi, materiałami bałkańskimi. Planowane w niedługim czasie wydanie materiałów pokonferencyjnych pozwoliło przybliżyć szerszemu gronu zainteresowanych wyniki spotkania w Warnie.

mgr Piotr N. Kotowicz
Muzeum Historyczne w Sanoku

Bibliografia

(red.).
2002

IV-XV . – *Weapons and military equipment during the late Antiquity and the Middle Ages 4th-15th centuries*, Acta Musei Varnaensis I, ap?a.

Wystawa archeologiczna *Or redniowiecza* w Muzeum w Gliwicach

Ryc. 1. Plakat promujący wystawę *Or redniowiecza* w Gliwicach.

Fig. 1. A poster which promotes exhibition *Weaponry of the middle ages* in Gliwice.

Od 12 lutego do 30 kwietnia 2010 r. w gliwickiej Willi Caro prezentowano wystawę archeologiczną pt. *Or redniowiecza*. Kuratorem wystawy był Radosław Zdaniewicz, pracownik Działu Archeologii Muzeum w Gliwicach, a projekt i aranżację plastyczną przygotowali historycy sztuki – Katarzyna Kalina i Tomasz Kokott.

Podstawowym celem, jaki postawili przed sobą organizatorzy tego projektu, była prezentacja oryginalnych redniowiecznych elementów uzbrojenia oraz rzadkiego i opornego dzieła w sposób nowoczesny, dostosowany do warunków dla pokoleń XXI w. wymaga ekspozycyjnych. Zgodnie z takim założeniem w aranżacji plastycznej ekspozycji wykorzystano w wielu miejscach multimedialny i interaktywny sposób prezentacji, zakładający czynne uczestnictwo widza w wystawie.

W okresie redniowiecza na ziemiach polskich używano różnorodnych typów uzbrojenia. Dzięki współpracy z licznymi muzeami z terenu całej Polski wyeksponowano dużą liczbę oryginalnych okazów broni, często rzadkich, a czasem wręcz unikatowych. Obok zabytków związanych z wojskowością polską znalazły

się tu również zabytki uzbrojenia redniowiecznego, które historycznie łączą z techniką wojskową innych nacji oraz państw, m.in. Zakonu Krzyżackiego. Do najbardziej atrakcyjnych zabytków należały niewątpliwie kilkanaście mieczy, zarówno wczesno- jak i późno redniowiecznych. Broń reprezentowały też liczne elementy toporów, groty włóczni i kopii, kordy, noże bojowe, główce buław oraz pozostałości broni strzelczej. Niemniej interesujące były również zabytki broni ochronnej, m.in. fragmenty zbroi oraz hełmów.

Zabytkiem wyjątkowym był niewątpliwie XI-wieczny miecz, odkryty w trakcie badań wczesno-redniowiecznym cmentarzysku w Brześciu Kujawskim, woj. kujawsko-pomorskie. Za zasługujący na szczególną uwagę należy uznać zestaw zabytków różnych części uzbrojenia – hełmu, fragmentów zbroi, miecza oraz grotów włóczni, który odkryto w trakcie badań późno redniowiecznego gródka rycerskiego w Plemitach, woj. kujawsko-pomorskie. Ekspонатami unikatowymi były również: dzwon XIV-wiecznego hełmu garczkowego, odkryty w trakcie badań zamku Smoleń na Jurze Krakowsko-Cz. stochowskiej oraz datowana na 2. połowę XIV w. płyta napiernika lub naplecznika zbroi znaleziona w relikwach zamku krzyżackiego w Małej Nieszawie, woj. kujawsko-pomorskie.

Czynnikami determinującymi układ przestrzenny ekspozycji były zmiany, jakie zachodziły w uzbrojeniu rodzimych zbrojnych na przestrzeni redniowiecza. W jednej z sal widz mógł więc zapoznać się z wyglądem i wyposażeniem wojownika wczesno-redniowiecznego w surowej scenerii sztuki i architektury romańskiej za drugie pomieszczenie należało do „zakutego w stal” rycerza schyłku tej epoki, w otoczeniu bryły kościoła gotyckiego, będącego symbolem czasu późnego redniowiecza.

Koncepcja ekspozycji zakładała również zwrócenie uwagi widza na jeszcze inny aspekt dotyczący uzbrojenia okresu redniowiecza. Otóż miecze oraz groty włóczni, które stanowiły obecnie nieodzowny element wielu historycznych ekspozycji, postrzegane są zazwyczaj jako atrybuty kultury rycerskiej, relikty minionej wietności rodzimej wojskowości i potęg państwa. Często zapomina się jednak, że były one przede wszystkim narzędziami walki i mordy. Używano ich w boju o ziemię, łupy, ideały. W tym wieloletnich wojnach, bitwach czy wreszcie indywidualnych pojedynkach wojów i rycerzy zyskiwał inny wymiar, mocno odbiegający od wizerunku szlacheckich pojedynków, jakie toczyły na arenach turniejowych Europy najśłynniejszy polski rycerz, Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima. Bezpośrednio walki sprawiała, i obok samego uzbrojenia, niezwykle istotne stały się wykształcenie i cechy osobowe samych walczących. W walce liczyła się siła, wytrzymałość, odwaga. Cechy te były nieodzowne dla wojownika, który chciał się okryć chwałą zwyciężcy. Wojna zmuszała jednak nierzadko

Ryc. 2. Wystawa *Or redniowiecza* w Gliwicach: 1 – Herold witaj cy zwiedzaj cych na ekspozycji; 2 – Biblioteka wiedzy rycerskiej; 3 – Sala or a wczesno redniowiecznego; 4 – Sala or a pó no redniowiecznego. Fragment ekspozycji – miecze; 5 – Na redniowiecznym placu zabaw; 6 – Zwiedzaj cy w Sali or a wczesno redniowiecznego (1 – fot. R. Zdaniewicz, 2-6 – fot. W. Turkowski).

Fig. 2. Exhibition *Weaponry of the middle ages* in Gliwice: 1 – Herald who welcomed people visiting the exhibition; 2 – Library of chivalric knowledge; 3 – Early medieval weaponry room; 4 – Late medieval weaponry room. Part of the exhibition – swords; 5 – On the medieval playground; 6 – The visitors in the early medieval weaponry room (1 – photo by R. Zdaniewicz, 2-6 – photo by W. Turkowski).

do czynów pełnych okrucieństwa, o których trudno znaleźć choć słowo w poematach *chansons de geste*.

Z myślą o wszystkich, zarówno młodszych, jak i starszych zainteresowanych uzbrojeniem średniowiecznym, przygotowano wiele niespodzianek. Sezami wiedzy o broni i wojskowości była *Biblioteka rycerska*, którą zorganizowano w jednym z pomieszczeń ekspozycji. Na karty wielkich ksiąg, wzorem klasztornych skryptoriów, trafiła cała niezbadana wie-

dzia o wojach i rycerzach średniowiecza. Tu też każdy mógł się dowiedzieć, ile ważyła zbroja rycerska i jaki zasięg miał bełt wystrzelony z kuszy. Wszystkie tego typu ciekawostki prezentowane były na barwnie ilustrowanych planszach oraz w wizualnych projekcjach. Dla bardziej wytrwałych skomplikowane przemiany średniowiecznych pancerzy i zbroi objaśniał specjalnie przygotowany film z udziałem kuratora. Miłośnikom historii wojskowości oraz pasjonatom średniowiecz-

nych kampanii wojennych przygotowano multimedialną prezentację, ukazując w szczególności przebieg najważniejszych bitew oraz polskiego w okresie redniowiecza.

Na ekspozycji co dla siebie mogli odnaleźć również najmłodsi. Miejszem takim był *redniowieczny plac zabaw*. Dzieci mogły wziąć tu udział w oblężeniu zamku i ostrzale jego murów z katapulty. Niewątpliwą atrakcją stanowił również redniowieczny turniej, czy rycerska gra *Memory*, w których prowadzono zmagania przy pomocy barwnych figurek rycerzy.

Wśród imprez związanych z wystawą odbywały się także lekcje muzealne oraz wykłady monograficzne w ramach tzw. *Akademii wiedzy rycerskiej*, prowadzone

przez znanych badaczy uzbrojenia redniowiecznego, Lecha Marka oraz Olgierda Ławrynowicza.

Ekspozycja cieszyła się dużym zainteresowaniem nie tylko w rodzimym mieście Gliwice, ale również całego Górnego Śląska. Co ważne, magia redniowiecznego oraz przyciągała do sal muzealnych prawdziwe rzesze zwiedzających, praktycznie w każdym wieku. Problematykę uzbrojenia i wojskowości okresu redniowiecza niewątpliwie uznaliśmy za niezwykle nowy temat ekspozycyjny. Ponadto, do sukcesu wystawy przyczyniła się także oferta edukacyjna oraz dodatkowe atrakcje w postaci chociażby *redniowiecznego placu zabaw*, gdzie chętnie przebywali nie tylko najmłodsi.

mgr Radostaw Zdaniewicz
Muzeum w Gliwicach

Militaria Mediaevalia in Central and South Eastern Europe – konferencja bronioznawcza w Sibiu, Rumunia

Ryc. 1. Plakat towarzyszący konferencji bronioznawczej w Sibiu.

Fig. 1. A poster which accompanied hoplologist conference in Sibiu.

W ramach cyklu konferencji pt. *Interethnic Relations in Transylvania*, w dniach 14-17 października 2010 r. w rumuńskim Sibiu odbyła się międzynarodowa konferencja pt. *Militaria Mediaevalia in Central*

and South Eastern Europe. Konferencja została zorganizowana przez Uniwersytet im. Luciana Błagi w Sibiu, reprezentowany przez dr. Zeno Karla Pintera i dr. Ioana Mariana Ciplicia oraz Muzeum Narodowe Brukenthal, które reprezentowała dr. Anca Nicolescu. O ile dzień pierwszy i ostatni zarezerwowane były na przyjazd i odjazd gości, o tyle środkowe były rzeczywistymi dniami konferencyjnymi.

W konferencji udział wzięli goście z Austrii, Bułgarii, Czech, Norwegii, Polski, Węgier i oczywiście Rumunii. Zgłoszonych zostało 29 referatów, które zostały przedstawione w drugim dniu spotkania, w dwóch równoległe prowadzonych sekcjach: I (Archeologia i Historia Sztuki – Archaeology and Art History) oraz II (Historia Wojskowości – Military History).

Niestety, z oczywistych względów, autorzy byli obecni jedynie na posiedzeniach sekcji I. Jej obrady miał zainaugurować referat J. Zábajny z Nitry (Słowacja) po wicymy uzbrojeniu awarskiemu w Kotlinie Karpackiej (*Die Waffen der Awarenzeit im Karpatenbecken*), lecz niestety autor nie zdołał dotrzeć do Sibiu. Tematyka ta poruszana była również w kolejnych dwóch wystąpieniach. G. Csiky z Budapesztu, Węgry (*Thrusting and Cutting Weapons of the Avar Period in the Carpathian Basin*), przedstawił sumaryczny referat po wicymy ilości i występowaniu broni na podstawie wybranych komentarzy awarskich z terenu Kaganatu Awarskiego. Podsumowując stan badań nad wojskowością awarską autor wskazał na znaczny przyrost znalezisk archeologicznych w ostatnich latach. Wraz z tym oszacował liczbę poszczególnych kategorii uzbrojenia. Jak wynika z obliczeń autora, z terenu Kaganatu Awarskiego pochodzi np. ok. 600 mieczy/pałaszy, ok. 500 grotów włóczni i ok. 500 egzemplarzy broni obuchowej. Wśród tych znalezisk grupuje się na terenie Transdanubii, tylko nie-

liczne znaleziska znane są z Kotliny Karpackiej i Transylwanii. Autor wskazał te, i na analizowanych przez niego cmentarzyskach, groby z broni stanowiły od ok. 25% do 30% ogółu wszystkich pochówków, a zatem – jak słusznie podkreśla się w literaturze – można je wiązać z elitą plemienną koczowniczą. Taki właśnie odkryty przypadkowo, elitarny grób awarski przedstawił M. Ciuta z Sibiu, Rumunia (*An Avar Grave recently discovered in Unirea II [Veresmort, Alba County]. Its significance*). Z grobu dorosłego mężczyzny w wieku ok. 25-30 lat, wydobyto pałasz ze srebrnym okuciem rkojki i okuciami pochwy, fragmenty hełmu (?) i pancerza kolczastej, pełnej – był to – rękawiczki, grot strzały i kołczan okładzin łuku refleksyjnego, a także dwa strzemiona i wędzidło. Wyposażenie zmarłego dopełniał bogaty pas. Oprócz tego, w grobie znajdowały się niekompletne szczątki 4,5-letniego konia. Elementy wyposażenia pozwoliły określić chronologicznie grób na I połowę VII w.

Kolejna grupa referatów poświęcona została wczesnośredniowiecznej broni zaczepnej. V. Jotov z Warny, Bułgaria (*About the Byzantine Swords [5th-11th]. Problems of their Typology*) zaprezentował własne próby typologii mieczy bizantyjskich. Autor wskazał na nieprzydatność istniejących typologii do rozważań nad mieczami bizantyjskimi i zaproponował niezbyt przejrzystą klasyfikację opartą głównie na materiałach bułgarskich, cząsto zachowanych fragmentarycznie. Najważniejszą rolę w typologizacji mieczy bizantyjskich przypisuje autor oprawom rkojki, wskazując na zmiany ich zmienną w czasie, a przy okazji zauważa, iż cząstki główki pozbawionych opraw rkojki jest na tyle zestandaryzowana, że można by było pozbawiona walorów datujących. Kolejny referat, A. Stalsberg z Trondheim, Norwegia (*Warum sind so viele wikingerzeitliche Waffen in kleinen Norwegen gefunden*), poświęcony był fenomenowi występowania na terenie stosunkowo niewielkiej Norwegii, ogromnej ilości mieczy w okresie wikingów, w tym cząsto sygnowanych imieniem Ulfberht, którym autorka poświęciła ostatnio wiele miejsca. Ogólna liczba ok. czterech tysięcy mieczy zupełnie nie przystaje do stosunkowo niewielkiej społeczności zamieszkującej we wczesnym średniowieczu ten nieprzyjazny osadniczo kraj. Autorka oblicza jednak, iż w okresie wikingów, ok. 20-30 tysięcy wolnych przedstawicieli społeczeństwa mogło posiadać broń, co stanowiłoby znaczną liczbę. Jaki był powód tak wielkiej liczby odkrywanych tutaj mieczy? A. Stalsberg nie wyjaśnia tego problemu, neguje jednak (czy nie zbyt pochopnie?) zarówno wpływ wierzeń pogańskich na ten fenomen, jak i tezę, o dostaniu się tych zabytków na teren Norwegii jako zdobyczy podczas wypraw łupieskich. Znacznie bardziej prawdopodobne wyjaśnienie tego fenomenu autorka przyjmuje tezę o miejscowej produkcji oręża. W kolejnym wystąpieniu (*Early medieval ornamented axes from territory of Poland*), P. N. Kotowicz z Sankt Petersburga, Polska, przedstawił grupę 27 zdobionych czekanów i toporów z terenu Polski. Autor przybliżył okoliczności odkrycia zabytków, techniki wykonania dekoracji oraz formy ornamentyki, wskazując, iż zabytki takie pojawiają się na omawianym terenie już

w IX w. i trwają do wieku XIII, jednak największe nasilenie ich występowania ma miejsce w XI w., co związane jest z ogólnym wzrostem znaczenia topora, zarówno w sferze militarnej, jak i symbolicznej.

Sesja przedobiednią objęła dwa (z planowanych trzech) referaty poświęcone znaleziskom ostróg na obszarze Rumunii. C. Cosma, Cluj Napoca, Rumunia (*Early Medieval spurs from Transylvania [7th-10th c. AD]*) skrótkowo omówił zabytki z terenu Transylwanii, prezentując przede wszystkim okazy z zaczepami haczykowatymi wygiętymi na zewnątrz, ale też jedną ostrogę tego typu (z Oradei), z zaczepami zagiętymi do wewnątrz. W zbiorze znalazły się również pojedyncze zabytki prezentujące oryginalne formy, aktualnie trudne do jednoznacznego sklasyfikowania typologicznego ze względu na brak bezpośrednich analogii. Drugi z referatów, zaprezentowany przez F. M. Răduleanu z Arad, Rumunia (*Medieval spurs in the Arad Museum collection [12th-16th centuries]*) dotyczył kolekcji 20 ostróg – zarówno znalezisk luźnych, jak i odkrytych w trakcie badań archeologicznych (np. w obrębie klasztoru we Frumuseeni). Przedstawione ostrogi wykazują duży zbiorczy typologiczno-chronologiczny z okazami znanymi chociażby z terenów Polski, co wskazuje na fakt szerokiego rozprzestrzenienia zarówno formy, jak i wytworzenia ostróg poszczególnych odmian, jak i zbliżony doświadczenia konny, stosowany na terenie całej Europy środkowej i wschodniej. Nieobecność trzeciego z referatów (Z. Györfi, Targu Mures, Rumunia – „*De calcaribus magnis... de minoribus calcaribus*”. *Mittelalterliche Sporen aus Siebenbürgen [11.-15. Jh]*) wykorzystana została przez V. Jotova z Warny (Bułgaria), który przedstawił uczestnikom spotkania wykonany z brązu, bogato zdobiony grot włóczni z napisem na tulei *Wiktoroin Zerotina* (*The spearhead of Zerotina Family*). Znalezisko grotu autor ten wiąże z morawskimi rodzinami Zerotina, wskazując na historyczne wydarzenia, w wyniku których dostał się on na teren Bułgarii. Trafność tej interpretacji potwierdza analogiczny grot z napisem, łączony z tą rodziną, pochodzący z Muzeum w Boskovicach w Czechach, omówiony ostatnio przez P. Žakovskiego (2008).

Sesja popołudniowa zainaugurowały dwa wystąpienia gospodarzy konferencji. Z.-K. Pinter (*Die Siebenbürgen Schwerttypen des 13.-14. Jh*) omówił typy mieczy występujące w Siedmiogrodzie w XIII i XIV w., skupiając się na wyjątkowej grupie zabytków z głowicami typu N wg E. Oakeshotta. Ich obecność na tym terenie widoczna jest w literaturze z wpływami zakonu krzyżackiego i osadnictwa teutońskiego. Potwierdza to skarby przedmiotów metalowych z Sibiu, zawierające oprócz głowicy typu N, również kielich liturgiczny (*urceolus*), znajdujący swój analog w XIII-wiecznym egzemplarzu z Riethnordhausen w Niemczech (Aleksi 2006, 363). Podobny temat poruszał referat M. E. Crângaci (*Waffen und Rüstungsgegenstände des 13. Jhs. zugeschrieben dem deutschen Umfeld aus Südsiebenbürgen*), która skupiła się na zabytkach militarnych wiązanych z osadnictwem niemieckim w Siedmiogrodzie, przypisując kolonistom kilka okazów mieczy, a także czekany i buławy.

Królestwa Węgier i problematyki mieczy zwyczajnych z ruchem krucjatowym dotyczył referat A. Michałaka z Zielonej Góry, Polska (*“From every side armed with a cross sign”*. *Crusader’s sword from the collection of Hungarian National Museum in Budapest*), w którym autor omówił jedyny zdobiony krzyżami jerozolimskimi miecz z Muzeum Narodowego w Budapeszcie, wskazując na wyraznie krucjatosy charakter tych symboli. Podkreślając ich wielką popularność w rycerstwie średniowiecznego, autor zwrócił uwagę na bliźniaczości historyczne jego wytworzenia (m.in. europejska podróż króla Cypru Piotra I z Lusignan, posiadał on zakonów rycerskich na Węgrzech, krucjaty antytureckie Ludwika I Wielkiego i jego aspiracje do korony Neapolu).

Po krótkiej przerwie, P. Strzyżowski z Łodzi, Polska (*Some Aspects of Medieval Firearms in Poland*), przedstawił szereg interesujących uwag na temat stanu badań nad średniowieczną bronią palną w Polsce. Badacz ten zaprezentował szczegółowy katalog relikwii broni palnej z terenu Polski wraz z ich datowaniem, przywołując również nowe znaleziska tego typu. Niestety, na konferencji zabrakło kolejnego, interesującego zapowiadającego się referatu autorstwa C. T. Romana z Sibiu (*Weapons used in the protection of the town Sibiu in the first half of the 16th century*). Fakt ten rekompensowało kolejne wystąpienie, U. Fiedlera z Chemnitz, Niemcy (*Die Kriegsknechte am Chemnitzer Heiligen Grab – Zu Datierungs- und Zuschreibungsmöglichkeiten eines Kunstwerkes anhand der dargestellten spätmittelalterlichen Waffen und Rüstungen*), w którym autor omówił przechowywany w Chemnitz drewniany relikwiarz przedstawiający cyzbrojnych strażników Grobu Pańskiego w saladach typu niemieckiego i gotyckich zbrojach płytowych, datowany na XV w., a rozbudowany, m.in. o postaci w zbrojach maksymilianowskich, jeszcze w XVI w. Autor zwrócił również uwagę na niezwykle interesujące wyobrażenie tarczy na chemnitzkim relikwiarzu, sugerując podobieństwo do hiszpańskich tarcz *adarga*.

Ostatni sejm zainaugurował referat M. Glinianowicza z Sanoka (*Iconography as a source to study the late medieval arms and armour from the Land of Sanok (Ziemia Sanocka) in Poland*), w którym autor omówił najwspanialsze ródła ikonograficzne z terenu XV-wiecznej ziemi sanockiej, związane zarówno z zachodnioeuropejskim kręgiem kulturowym (malowidła w kościołach w Haczowie), jak i kulturą bizantyjską (ikony ze zbiorów muzeów w Sanoku i Lwowie). Badacz ten wskazał na widoczną okcydentalizację uzbrojenia (takie w malarstwie ikonowym) oraz na fakt dostrzeżenia precyzyjnych odwzorowań uzbrojenia w malarstwie i opowiedział się za wykorzystaniem przez autorów malunków wzorów, z którymi mieli do czynienia na co dzień. Zbliżyć nas do tematu zaprezentowała A. Niemińska z Sibiu (*Transylvanian panel paintings as source of information for the study of late medieval weaponry*), która na przykładzie analiz wizerunków uzbrojenia na ołtarzowym malarstwie tab-

licowym (z lat ok. 1450-1530) z siedmiogrodzkich klasztorów i kościołów, wskazała na wyraźny wpływ zachodnioeuropejski, przeplatający się niekiedy z tradycją bizantyjską, m.in. w przedstawieniach w. Jerzego i w. Michała. Autorka w swym wystąpieniu zaakcentowała obecność krzyżów w malarstwie tablicowym, podkreślając jednocześnie ich zupełny brak w kolekcjach muzealnych Transylwanii. Zdaniem rumuńskiej badaczki, uzbrojenie wyobrażone w malarstwie ołtarzowym (przede wszystkim broń drzewcowa) wskazuje na duży wpływ niemieckiego osadnictwa w Transylwanii na sztukę tego regionu. Ostatni referat poświęcony z tematem konferencji, dotyczył lokalnej, siedmiogrodzkiej problematyki. I. Albu z Sibiu (*Arms and Coffines of the cycle Vanitas vanitatum in the mannerist and baroque funerary art*) przedstawił elementy uzbrojenia występujące na XVII-wiecznych nagrobkach szlacheckich w Sibiu.

Drugi dzień konferencji poświęcony był wycieczkom krajoznawczo-historycznym. Gospodarze rozpoczęli je od oprowadzenia gości po samym Sibiu. W Muzeum Brukenthal zapoznali się oni z atrakcyjnie prezentowaną kolekcją uzbrojenia średniowiecznego i nowożytnego, której trzon stanowi cenne zabytki uzbrojenia ochronnego. Następnie górskimi, krętymi drogami autokar zawiózł uczestników konferencji do miejscowości Biertan, gdzie możliwe było zwiedzenie jednego z najciekawszych, ufortyfikowanych kościołów w Transylwanii, jako przykładu specyficznej formy architektury militarnej, powstałej w wyniku zagrożenia ze strony osmańskich Turków. Oprócz kościoła otoczonego potężnymi fortyfikacjami zachowały się tutaj średniowieczne malowidła z przedstawieniami uzbrojenia, a także późnogotycki ołtarz. Miejscem docelowym eskapady była Sighișoara, gdzie uczestnicy konferencji mieli okazję zwiedzić znakomicie zachowane Stare Miasto. Zdecydowanie najwspanialsze wrażeń na piszących te słowa wywarła jednak, zbudowana w centrum miasta, na wzgórzu, XIV-wieczna twierdza, z najwyższym położonym ufortyfikowanym kościołem. dopełnieniem wrażeń był przygotowany dla prelegentów tradycyjny, transylwański posiłek.

Podsumowując, stwierdzić należy wysoki poziom organizacji konferencji i niezwykle interesujące referaty. Podkreślić można znakomite przygotowanie prelegentów i ożywioną dyskusję po poszczególnych sesjach. Bardzo pozytywnie odnieść należy się do inicjatywy zwoływania tego typu specjalistycznych konferencji, podczas których uczestnicy obrad, pomimo kilometrów dzielących obszary ich zainteresowania, ze zdumieniem odkrywają wiele nowych problemów dotyczących średniowiecznego uzbrojenia.

mgr Piotr N. Kotowicz
Muzeum Historyczne w Sanoku

mgr Arkadiusz Michałak
Muzeum Archeologiczne Rodkowskiego Nadodrza
w Zielonej Górze z siedzibą w widnicy

Bibliografia

Aleksi M.

2006 *Swords with pommels of type N*, Slov. Arch. 54/2, s. 363-388.

Žakovský P.

2008 *Tauzované kopí se jménem Viktorina ze Žerotína. P ísp vek ke klasifikaci a datování hrot kopí s áste n hran nou tulejí*, CB 11, s. 473-482.

Jubileusz profesora Jana Szymczaka

Ryc. 1. Prof. dr hab. Jan Szymczak w dniu jubileuszu. Fot. T. Grabarczyk.

Fig. 1. Prof. Jan Szymczak in the day of His jubilee. Photo by T. Grabarczyk.

13 maja 2011 r. o godzinie 13.00, w gmachu Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczął się uroczystość wietnienia podwójnego jubileuszu wybitnego polskiego mediewisty, prof. dr hab. Jana Szymczaka – 65. rocznicy urodzin oraz 40-lecia pracy naukowej i dydaktycznej.

Wśród licznie zgromadzonych gości – przyjaciół, kolegów, współpracowników, uczniów – nie zabrakło przedstawicieli władz Uniwersytetów: Łódzkiego, Warszawskiego, Mikołaja Kopernika w Toruniu, Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Humanistyczno-

Przyrodniczego im. J. Kochanowskiego w Kielcach; burmistrzów i prezydentów miast, nad których dziejami pracował Jubilat: Kutna, Uniejowa, Łęczyca; prezesów towarzystw naukowych: Polskiego Towarzystwa Historycznego, Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Płockiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej, Towarzystwa Przyjaciół Uniejowa. Jak zwykle przy takich okazjach, w oficjalnych wypowiedziach gratulowano Jubilatowi, podkreślając jego zasługi w pracy naukowej, dydaktycznej, popularyzatorskiej, czestokroć przywołując osobiste wspomnienia bezpośrednich z nim kontaktów.

Uzupełnił ten występ pokaz filmu, którego bohaterem był Jubilat, dowcipnie przygotowanego przez kolegów z Instytutu Historii UŁ. Pozwoliło to mniej zorientowanemu gościom poznać sylwetkę Jubilata, dotychczasowe koleje jego życia, osiągnięcia i sukcesy zawodowe, a także prywatne pasje.

Profesor Jan Szymczak urodził się 3 stycznia 1946 r. w Kucharach pod Łęczycą. Po roku, wraz z rodzicami przeniósł się do Łodzi, w której mieszka do dnia dzisiejszego. Jego życie zawodowe związane jest głównie z Uniwersytetem Łódzkim. Tu napisał i obronił w 1970 r. pracę magisterską *Kazimierz Konradowicz, książę kujawski i łęczycki (1231-1267)*, a od następnego roku został asystentem w Zakładzie Historii Polski średniowiecznej i Nauk Pomocniczych Historii UŁ. Tu też przygotował pod kierunkiem prof. Stefana Krakowskiego rozprawę doktorską – *Rola militarna grodów w Wielkopolsce, Kujawach, ziemiach łęczyckiej i sieradzkiej w okresie rozbitcia dzielnicowego* i od 1977 r. zatrudniony został na stanowisku adiunkta. Habilitował się w 1990 r. na podstawie monografii *Produkcja i koszty uzbrojenia rycerskiego w Polsce XIII-XV w.* W 2005 r. otrzymał nominację profesorską. Na Uniwersytecie Łódzkim sprawował liczne funkcje m.in. prodziekana do spraw nauczania oraz dziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego. Od 2001 r. kieruje Katedrą Historii Polski średniowiecznej Instytutu Historii UŁ.

Dotychczasowe zainteresowania naukowe Profesora Jana Szymczaka skupiały się głównie na kilku problematykach: średniowiecznych dziejach Centralnej Polski, zabytkach epigrafiki z tego terenu oraz szeroko pojętej średniowiecznej wojskowości. Szczególnie w tej ostatniej tematyce zasłynął nie tylko jako wybitny specjalista, wytkowo płodny autor, ale przede

wszystkim badacz potrafi cy z równie swobodnym profesjonalizmem podejmowa ró norodne tematy. Rozległo jego zainteresowa badawczych w problematyce redniowiecznej wojskowo ci widoczna jest w tytułach dotychczasowych monografii profesora Jana Szymczaka. Oprócz wspomnianych wy ej tytułów, dotycz cych funkcji militarynych grodów, cen i organizacji produkcji uzbrojenia, ma on na swym koncie tak e pozycje o broni palnej (*Pocz tki broni palnej w Polsce 1383-1533*) i turniejach rycerskich (*Pojedynki i harce, turnieje i gonitwy. Walki o ycie, cze , sław i pieni dze w Polsce Piastów i Jagiellonów*). Jego liczne artykuły (ponad dwie cie dot d opublikowanych) po wiadczaj typow dla Profesora lekko pióra i jego szczególn umiej tno penetrowania przestrzeni badawczych rzadko odwiedzanych przez badaczy.

Z pewno ci wiele rado ci sprawiło Jubilatowi wr czenie mu ksi gi *In tempore belli et pacis. Ludzie – Miejsca – Przedmioty*, zredagowanej przez Tadeusza

Grabarczyka, Ann Kowalsk -Pietrzak i Tadeusza Nowaka, opublikowanej nakładem Wydawnictwa DiG. Licz cy 700 stron tom zawiera przedmow , w której przedstawiono yciorys profesora Jana Szymczaka, tabul gratulatori , bibliografi jego prac i artykuły 59 autorów, tematycznie bliskie zainteresowaniom badawczym Jubilata. W ród nich liczn grup stanowi teksty podejmuj ce ró norodne aspekty dziejów redniowiecznej wojskowo ci.

Oficjaln cz uroczysto ci zamkn ła długa kolejka wszystkich zebranych go ci, składaj cych Jubilatowi osobiste yczenia i gratulacje. Grono najbli szych przyjaciół i kolegów zebrało si chwil pó niej, by na spotkaniu wypełnionym rozmowami, wspomnieniami i laudacjami, kosztowa wietne nalewki, których przygotowywanie jest jedn ze szczególnych (obok grzybobrania) pozanaukowych pasji Jubilata.

prof. dr hab. Witold wi tostawski
Instytut Archeologii Uniwersytetu Gda skiego